

בדרכו אמונה

במשנת מרן רשכבה"ג הדרך אמונה זללה"ה

וְלִקְהָתָם לָכֵן: הוראות והנהגות רבינו בדיני ארבעת המינים – לוקט ונערך מקונטרס דקדוקי מצוות

[ועיי' גם בספר חוט שני שנראה שסבר כן].

אמנם דעת רשכבה"ג מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שיש לחוש שגם בכה"ג הוי בכלל סליק בחד הוצא ופסול, ואמר רבינו שגם לדעת הגרי"ש היינו דווקא כשניכר הדבר להדיא שעלה אחד קצר מחבירו, אבל אם אינו ניכר כ"כ אין בכך פסול.

ועיי' באגרות הגרי"ש (אגרת ל"ו) שכתב רבינו להגרי"ש אלישיב בענין זה, לפי שמסברא לכאוי י"ל דדווקא סליק בחד הוצא בעל מוס הוא, אבל אם יש לו עלה כפול אף שאינו מגיע עד סופו רק קודם קצת כבר אינו בעל מוס, דלא מצינו שיעור לכפילות העלה, וזה מצוי הרבה. עיי"ש.

...

ה. רבינו היה מעדיף ליטול לולב ואתרוג גדולים 5, והיה מהדר בזה מאד 6.

5. על פי מה דאיתא בגמ' (בי"ק ט' ב') בהידור מצוה עד שליש, ולפירוש התוס' (שם ד"ה עד שליש) הכוונה לענין ההידור בגודל האתרוג, וכן הוא בשו"ע (או"ח תרנ"ו, א') לענין אתרוג גדול. וסבר רבינו שכיו"ב הדין גם לגבי לולב שכמה שהוא יותר ארוך מהודר טפי, ולפעמים הלולב שלו היה מגיע עד הסכך. והראוני שכן כתב בפירוש המג"א (תרע"ב, ג') לגבי לולב ארוך, בתו"ד לענין מצות הדלקת נר חנוכה, שבנרות שעוה כשהם ארוכים הם נאים יותר, כמו בנרות יוה"כ ולולב ואתרוג וכיוצא בו. וכן משמע מדברי המשנ"ב (תרנ"ו, ב') עיי"ש.

ובספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' רס"ד) הביא שהקה"י העדיף ג"כ אתרוג גדול מאתרוג נקי, וביאר טעמו לפי שמבואר בגמ' (בי"ק שם) שכמה שהאתרוג גדול יותר, הוא מהודר יותר. [אמנם לגבי אתרוג יש שכתבו שגדול מאד הוא חסרון, עיי' בספר ברכה וחיים (סי' כ"ה) שאם אינו ניקח ביד אלא בכתף אי"ז דרך לקיחה. ועיי' ביוסף אומץ (אות תתל"ה) שאתרוג שאינו יכול לאחוז עם הלולב בידו אחת אינו מהודר, ועיי' היטב בסוגיית הגמ' (סוכה ל"א, ב').] ולענין סוכה גדולה, אמר רבינו שאין בדבר הידור, ואדרבא כדי שתיחשב בכלל דירת ארעי עדיף סוכה קטנה, לפי שנראה בגמ' (סוכה ב' א') שככל שהסוכה גדולה יותר הויא קבע, ואף שאינו פוסל את הסוכה, מ"מ הידור אין בזה. (שיח הסוכות עמ' קל"ז).

6. ומ"מ מעיד חתנו הגר"ז ברוורמן שליט"א שאם היו לפניו לבחירה בין לולב קטן שראשו סגור היטב, ללולב ארוך שראשו היה פתוח מעט. היה מעדיף לקחת את הקטן. ויתכן שלולב פתוח מעט גרוע מאתרוג שאינו נקי לגמרי, שבאתרוג העדיף את הגדול אף אם לא היה נקי כ"כ. ואולי משום שהיה נוטל עוד אתרוגים רבים אחרי הברכה, מה שלא היה בלולב.

...

ו. העדיף מעלת אתרוג גדול, אע"פ שלא היה צהוב ממש 7.

7. וגדולה מזו כתב רבינו בספר הזכרונות (סוכה אות כ"ט), ששמע בשם החזו"א שאתרוג ירוק, שאחרי סוכות יהיה צהוב, ג"כ מהני.

אבל אביו רשכבה"ג מרנא הקה"י צוק"ל עיקר הקפידא שלו בבחירת האתרוג, שיהיה האתרוג צהוב ממש, שהוא המראה הראוי לאתרוג, והעדיפו אפילו על פני ירוק הבהיר הקרוב לציחוב. ואפילו אם נראה שעיי' השחייתו בכלי ישתנה לצהוב [עיי' שו"ע תרמ"ח, כ"א], העדיף ליטול אתרוג שכבר הוי צהוב. וחשש באתרוגים הירוקים, ל"ירוק ככרתי" אפילו אם היו ירוקים בהירים, אלא רק כשהיה בהיר מאד לא חשש. וחמיו רשכבה"ג מרנא הגרי"ש אלישיב צוק"ל היה מעדיף ליטול אתרוג שגידולו היה נאה, וזה היה העיקר אצלו יותר מהצבע הצהוב ויותר מגודל האתרוג.

ויש לציין שלא נזהר רבינו שלא יהיו באתרוג בלעטלאך, ואמר שגם החזו"א לא דקדק בזה כ"כ. וגם אביו הקה"י לא הקפיד בזה, ורק כשהיה הבלעטל ניכר במשמוש היד לא היו לוקחים אותו. היה רגיל רבינו לומר שהחזו"א היה אומר שאם היה צריך אתרוג פסול למצוה, היה יותר קשה למצוא אתרוג כזה מאתרוג כשר. [הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל היה אומר משמו, שרוב לולבים פסולים, ורוב אתרוגים כשרים].

ולענין מראה של נקודות שחורות וכדו', ראה מש"כ רבינו בדרך אמונה (שמיטה ויובל ד' א' ביאורה"ל סוד"ה בין) להוכיח שאין התורה מתחשבת אלא במה שניכר לעינים, וכן באתרוג לא נתנה התורה אלא לחוש העין הרגיל, עיי"ש בדבריו. ובמשנ"ב (תרמ"ח, מ"ו) כתב דשינוי מראה היינו דווקא כשנראה לכל, אבל אם אין נראה לעין מחמת דקותו וצריך להסתכל אינו פוסל. ומקורו מדברי המבי"ט בתשו' (ג', מ"ט, הובא במג"א תרמ"ט, ט"ז) וראה מש"כ בכוונתו החזו"א (או"ח קמ"ז, ה' ד"ה מש"כ). וראה גם

א. נהג רבינו ללכת בט"ו באב להגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל לבדוק אתרוג 1, וכך נהג אביו זצ"ל.

1. והיה מקפיד מאד לשלם עבור הד' מינים שביד עליהם, ולא הסכים בשום אופן לקבלם בחנם. וגדולה מזו שנים רבות שהיה רבינו משלם על כל אתרוג או שאר המינים שהובאו לו, ואפילו כשכבר היו לו כמה אחרים מאותו הזן היה ממשיך לשלם, והיה מפציר במביאים עד שהיו נוטלים את הדמים על מה שהביאו.

וראה במשנ"ב (תקפ"ד, ח') בשם המטה אפרים שכתב שאדרבה יש עליו יותר במצוה שבאה אליו בדמים, ממצוה שבאה לו בחנם אין כסף. ובמחצית השקל (קל"ב, ב') כתב בשם ספרי המוסר שמצוה שהיא בחנם אינה חשובה כ"כ.

ומשום דברי הזהו"ק (פרשת תרומה) שכתב שאין ליקח דבר מצוה בחנם, בגין דלא זכי בהווא עובדא כלל לאמשכא עליה רוחא דקדושא אלא באגר שלים, וכל מאן דבעי לאשתדלא לאעברא מניה רוח מסאבא, בעי למקני ליה באגר שלים, בכל מה דיבעון מניה בין זעיר בין רב, בגין דרוח מסאבא איהו אודמן תדיר במגנא ובריקנייא ואודבן בלא אגרא, ואניס לבני נשא למשרי עליהו ומפתי לון לדיירא עמהון בכמה פיתוין. ומשום כך היה רבינו נוהג שלא לבקש הנחה מהתשלום שהושת על המצוות, וכן היה נוהג אביו. [וראה בכף החיים (תנ"ד, מ') שהביא שכן היה נוהג האריז"ל, שהיה פורע כל מה שהיו שואלין ממנו בפעם ראשונה].

...

ב. הקפיד מאד בד' המינים, שיבורר מקורם שלא יהיה בהם חשש גזל כלל 2.

2. והיה מבקש מבניו שיבררו מהיכן הביאם המוכר וכו' וכו', ואף בענפי הערבה היה רוצה לידע מקורם, ולכך ברוב הפעמים היו נוטלים מעצים ידועים שהיו בעיר ששייכים לבעליהם בבירור.

...

ג. היה מהדר ליטול גם לולב שהעלה שבראשו כפוף, והיה קורא לזה הלולב של הרא"ש 3.

3. לפי שכתב הרא"ש (שו"ת כ"ד, י') על לולב זה, "ואני אוהב אותו יותר לצאת בו, לפי שאין העלין נחלקין ותיומתו קיימת", והביאו המשנ"ב (תרמ"ה, מ') עיי"ש. ומובא בספר ארחות רבינו שכן היו נוהגים החזו"א והקה"י, ובירכו על הלולב הישר, ואח"כ נטלו גם את הכפוף. [וראה בספר מעשה איש ב', קי"ד].

...

ד. לא נזהר בעלי הלולב שיהיו נגמרין כאחת 4.

4. כן העיד חתנו הגר"ז ברוורמן שליט"א. והיינו שכל עלה הלולב מורכב משני עלים המחוברים בגבם, ואם אינם כפולים, לדעת הרמב"ם (לולב ח', ד') לולב זה פסול, שלפירושו הוא בכלל מה שאמרו בגמ' (סוכה ל"ב, א') "האי לולבא דסליק בחד הוצא בעל מוס הוא ופסולי". וסבר רבינו שאם העלים כפולים, אלא שאין שני הכפלים מגיעים עד ראש העלה, כלומר שעלה א' נגמר לפני העלה המחובר לו מצידו, בין בגובה העלה ובין ברוחב העלה, אינו בכלל סליק בחד הוצא וכשר.

וה"ה לענין העלה האמצעי שהחמיר בו הרמ"א (תרמ"ה, ג') שאם אינו כפול מתחילת ברייתו הרי הוא פסול. מ"מ אם הוא כפול אלא שאין העלה הא' מגיע לראש העלה המחובר עמו, דעת רבינו שאין בכך כל חסרון והוא כשר. ובספר ארחות רבינו (ב', רל"ה) מבואר כן גם בשם אביו הקה"י, וראה גם במעשה איש (ו', קט"ז) בשם החזו"א.

י. הקפיד לעשר את האתרוג, והחיל את התרומה על אתרוג אחר 12

12. בדרך כלל היה נוטל אתרוג נוסף פסול, ובו היו מחילים את המעשרות. וביאר רבינו בדרך אמונה (תרומות ו', ב') ביאור ההלכה ד"ה כהני דהיינו אף המעשר ששייך שאינו ניתן ללוי, והמעשר עני בדמאי שאינו ניתן לעני משום המע"ה, משום שהחזו"א חשש בכל מקום דבעינן לכס, שמא לא הוא בכלל לכס, כיון שהוא ממון השבט ואם יתברר מי לוי יהא חייב ליתן לו, [ובשם הגר"ש ברזם זצ"ל הביא שהעיד שהחזו"א חשש אף ללוי עצמו שמא יתברר שהוא אינו לוי ויצטרך ליתן ללוי].

והביא רבינו (שם) שגדולה מזו מצינו במג"א (תרל"ז, ג') בשם היראים דאף למ"ד גזל גוי מותר, מ"מ לא מיקרי שלכם. [נראה עוד בהליכו"ש (סוכה י', כ"ה). אמנם החת"ס (סוכה ל' א') השיג על דברי היראים, וכתב שאם מותר מיקרי לכס דרחמנא הפקירו]. וכך השיב רבינו למי ששאל ממנו אמאי לולב הגזול פסול, ולא יצא בו ידי חובתו מדין עדל"ת דעשה דולקחתם ידחה לא תעשה דגזילה, ואמר לו רבינו שאף אם נאמר כדבריו שיהא בזה עשה דוחה לא תעשה, מ"מ לא יועיל דבר זה לעשותו לשלו, וכיון שלא יהא בכלל לכס, ממילא לא יוכל לקיים בו את מצות העשה.

ורבינו הקפיד בכך גם כשחל יו"ט א' בשבת, ואף שבשאר הימים לא בעי לכס. ואולי חשש דהכא גרע משאר נוטל שלא מדעתו דאמדין דניחא ליה כמשי"כ הרמ"א (תרמ"ט, ה'), אבל הכא שעדיין לא הגיע ליד השבט לא שייך לומר דאמדין דניחא ליה, ועי'. [נאפשר עוד דכיון דאמרינן דניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממוניה, כ"ש דניחא ליה לאדם לעשות המצוה בממונו ממש, ולא בממון אחרים]. וראה ברמ"א (תרנ"ח, ט') וכל אדם ישתדל ויהא זריז במצוה לקנות לו אתרוג ולולב לבד, כדי לקיים המצוה כתיקנה. וכתב המשנ"ב (שם, מ"ב) כי רוב העולם אינם יודעים להקנות לחבריהם, ואפילו חל יום א' בשבת, אפ"ה נכון להשתדל להיות לו לולב ואתרוג לעצמו.

וסיפר בנו הגרמ"ש שליט"א: כשהיה אזמו"ר זצ"ל מגיע להגרמ"ל זצ"ל לקנות אתרוג, היה מבקש הגרמ"ל מזקני שיעשר את כל האתרוגים שהורידו מעצים, ובהם היו גם האתרוגים שלו. והסתייפלר היה עורך את התרומה כדת וכדין.

...

יא. בדרך כלל היה אוגד את הלולב ומיניו, בערב חג הסוכות אחר חצות 13

13. כשהיה חוזר לביתו אחר הטבילה במקוה, שטבל אחרי תפילת מנחה גדולה. ולא הקפיד לעשותו לפני חצות, לפי שאין בזה משום איסור מלאכה בעיו"ט, ובפרט דהוי לצורך מצות המועד, [עיי' שו"ע (או"ח רנ"א, ב') דלצורך שבת מותר כל היום, ובביאור"ל (שם ד"ה לתקן) כתב שמותר אפילו מלאכה גמורה. ועיי' במטה אפרים (תרכ"ה, כ"ח) לענין עשיית הסוכה בעיו"ט אחר חצות].

...

יב. וכשחל יו"ט ראשון בשבת, היה אוגדן לפעמים במוצ"ש 14

14. ולא חשש להחשיבו כמלאכה, ולהיות בכלל מכיון מלאכתו למועד. ובשם רבינו מרן פוסק הדור הגר"נ קרליץ זצוק"ל שמעתי שהעלה חשש כזה, וצ"ע.

...

יג. הקפיד לסדר וליישר את ההדסים 15 והערבות 16 שיעמדו ישר כדרך גדילתן.

15. וכפי הנראה בספר ארחות רבינו החמירו בזה כבר אביו הקה"י והחזו"א, וראה בספר חזון איש (או"ח קמ"ו, ל"ה) שכתב, שאף שכשעליהם תלוין כלפי מטה אינם נחשבים כניטל, מ"מ ליבעיא איגוד שיזקפם כדי שיהא נוטלן דרך גדילתן, דאפשר שכל חלק שבו צריך שיהיה דרך גדילתו. [ועיי' משנ"ב (תרנ"א, ט"ז) ושעה"צ (שם, י"ט)].

16. ונזהר שלא ינטו לכיוון מטה, כמו שמצוי אצל הערבות שמחמת חלישותן נכפפות, והיה עושה כמה טצדקי ליישר את הערבות. והיו שאמר להם לקשור את הערבות למעלה, כדי שיעמדו ישר.

בביאור"ל (ל"ב, כ"ה ד"ה אות אחת) דאם ההפסק דק מאד עד שאין נראה רק כנגד השמש כשר ואי"צ תיקון. [ועיי' עוד מש"כ בענין זה בשו"ת משנה הלכות (להגר"מ קליין זצ"ל, י"א, ל"ד)]. בנו הגרמ"ש שליט"א אמר ששמע מרבינו, שפעם היה החזו"א בסמוך להגר"ח מברסק שבדק אתרוג, וכשאמר הגר"ח להביא משקפת, מלמל החזו"א לעצמו "איפה כתוב בתורה שצריך משקפת", ושמע זאת הגר"ח ואמר האברך צודק אי"צ משקפת, ולא הביאו. [ראה בספר כל משאלותיך (עמי תרכ"ט)].

ורשכבה"ג מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל באגרת לחתנו מרן רבינו כותב: בדבר האתרוגים, הנה אתרוג א' אני משאיר בשבילי, אם כי עוד לא ביררתי ע"י משקפת אם אין בו חסרון. אתרוג השני אני שולח אליך, והוא ג"כ טעון בירור כי לא נמצא בידי משקפת.

...

ז. אמר בשם החזון איש ש"עקום" הפוסל בלולב, הוא דווקא בצורה ניכרת 8.

8. כתב רבינו בספר הזכרונות (סוכה אות כ"א) אין להקפיד שיהא הלולב ישר ממש, דבכפיפה מועטת אין קפידא, ואמר כמגל שנינו. היינו מה דאיתא בגמ' (סוכה ל"ב א') עקום דומה למגל. ולכא"ו זה כלול בכונת המשנ"ב (תרמ"ה, ל"ג) שכתב, שהוא עקום. כמגל. היינו לבאר גודל העקמימות הפוסלת בלולב. וכ"ה בדינים והנהגות (כ', י"ז).

...

ח. עוד אמר בשמו שמה שהחמירו הפוסקים בלולב הכפוף בראשו, היינו כשעקום כמו ח' אבל כמו ר' כשר 9.

9. כתב רבינו בספר הזכרונות (סוכה אות כ"ג) שמעתי בשמו שמה שהחמירו כמה פוסקים בלולב כפוף בראשו, הוא דווקא בכפוף כמין חיית, אבל בכפוף כמין רי"ש בודאי כשר. (עיי' משנ"ב סוף תרמ"ה). והיינו שהשו"ע (או"ח תרמ"ה, ט') כתב שכפוף הפוסל היינו כששדרתו כפופה, אבל עליו כפופים בראשו כמו שדרך להיות הרבה לולבים כשר. והביא המשנ"ב (שם, מ"ב) שיש מן הפוסקים שמחמירין בזה, והביא בשעה"צ שהם הר"ן המובא בב"י והגר"א בשם הרשב"א. ולענין זה אמר החזו"א שאף המחמירין לא החמירו אלא בכפוף כמין חיית.

...

ט. הקפיד לברך על האתרוג 10 שקנה מהעץ של הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל 11.

10. היה רבינו בודק את המינים שלו בעיון עמוק בחטף ובמומחיות, וסיפר חתנו הגר"ז ברורמנר שליט"א, שפעם היה על גבי האתרוג נקודה שהיתה נראית, ושאלני אם זה נראה, ואמרתי לו שבדאי זה נראה אבל היא נקודה חומה, ותמה על כך וכי חוס מראה כשר הוא? והסתכלנו בספר ארבעת המינים של הרב וייספיט, וראינו שהוראה זו שנקודה חומה כשרה היא מבעל הקיצור שו"ע, ומ"מ לא סמך על זה למעשה אצלו, אף שלאחרים השיב שאולי הוא ממראה האתרוג, [ראה בתשובתו בספר ארבעת המינים כהלכתם].

11. אע"פ שלא היו מהדורים כמו האחרים שהביאו לו, ופעמים שאחרי הברכה היה לוקח להלל אתרוג אחר. ולפי שמרן החזו"א נתן לו את הגרעינים מאתרוגו ליטע את העצים, לכך סמך רבינו על יחוסו ונאמנותו ביותר. ואף אביו הקה"י היה נוטל ממנו ומברך עליו כל השנים, אף שהיה מנענע לאחר מכן במינים נוספים. וכשלא היה באפשרות להשיג אצל הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל, היה לוקח מאלו שהיו נאמנים אצלו וסמך עליהם שמביאים לו ממה שגידלו מגרעיני האתרוגים של הגרמ"ל זצ"ל. אמנם כאמור לעיל היה רבינו לוקח עוד אתרוגים מזנים רבים, והיה משלם סך יפה לכל מי שהביא לו אתרוג, ולא היה מסכים בשו"א לקבל בחינם.

שלושים יום קודם יום הדין לדורות:

נזקק בתפילה בימים אלו – ימי הרצון, שנרבה כבוד שמיים, ויגדל ויתעצם פתקי ג' המכריזים ה' הוא האלוקים, משה הוא אמת ותורתו אמת

לרגל יארצייט הט"ו להרבנית בת שבע אסתר קניבסקי ע"ה בת רשכבה"ג רבינו מרן רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל שיחול בי"ז תשרי - ג' דחובה"ס, נביא דברים שביקש בעלה רבינו זצוק"ל להתחזק לע"ג הטוהרה, ונאמר ע"י בנם הגאון רבי שלמה שליט"א ר"י קרית מלך, בעצרת המרכזית ככלות השבעה. אבי מורי ביקש למסור בשמו, היות ועניין הצניעות הוא יסוד הנשמה של עם ישראל, והרבנית ע"ה מסרה על כך את נפשה, ובודאי עניין גדול הוא ולעילוי נשמתה הטוהרה להתחזק בעניין זה. ובפרט על פי הדברים שנקבעו על ידי בית הדין "משמר התורה", שהוא קם ועומד בהנהגתם של גדולי ישראל מו"ח מרן הגר"ש אלישיב שליט"א ומרן הגר"ש וואזנר שליט"א, ויפה עשו אלו שהתחילו להנהיג לימוד הלכות צניעות במוסדות החינוך. ובודאי שהרבנית ע"ה תהיה מליצת יושר לכל המתחזקים בזה שיזכו לרוב נחת וסייעתא דשמיא בזה ובבא.

- קרעו שערי שמיים לרפואת המתמיד מרן הגאון האדיר רבי חיים בן רעשא רייזל ברמן שליט"א. קו תהילים לרפואתו: 02-588-0517

- העתירו בתפילה ובתחנונים לרפואת הגאון המופלג רבי יעקב בן רויזא רייזל גרנדש שליט"א, אביו של הגר"א גרנדש שליט"א מרבני המכון